

Het resultaat van
procesgericht
schrijfonderwijs
*Een Nijmeegse methode
onderzocht*

Eind 1992, toen ik aan de Katholieke Universiteit Nijmegen de vervolgcursus Schriftelijke Taalvaardigheid (STV) volgde, kregen wij als onderdeel van de cursus de opdracht een artikel te schrijven over schrijfonderwijs. Daar ik al genuïne tijd sceptisch tegenover de leermethode van de cursus stond, schreef ik een artikel, getiteld Rozegeur en maneschijn, waarin ik uiteenzette dat de studenten over het algemeen weinig vorderingen maakten. Naar aanleiding van die tekst vroeg de docent, Piet-Hein van de Ven, of ik wou onderzoeken wat mijn studiegenoten hadden geleerd van de eerstejaarscursus, STV-I.

Alle studenten Nederlands zijn verplicht deel te nemen aan de drie cursussen STV. De eerste twee cursussen hebben enerzijds als doel om de studenten theoretisch kennis te laten maken met opvattingen over schrijven, functies van schrijven, schrijfonderzoek en schrijfonderwijs. Anderzijds leren ze zo efficiënt en probleemloos mogelijk te schrijven. Het onderwijs is procesgericht. Dit houdt in dat studenten leren volgens welke processen ze een tekst kunnen schrijven. Ze moeten ontdekken wat voor hen zelf het prettigste proces is, en hoe ze hun proces zouden kunnen optimaliseren. De studenten moeten veel schrijven en veel nadenken en praten over hun schrijven en hun geschriften. De uiteindelijke teksten worden niet op kwaliteit beoordeeld.

In dit verslag wil ik de vraag beantwoorden, in hoeverre de praktische schrijfvaardigheden in

de cursus STV-I werden vergroot. Ik beschrijf eerst de cursus, dan geef ik een korte beschrijving van mijn onderzoek, en tenslotte geef ik de resultaten en de conclusies.

**Kennismaking met een nieuwe
onderwijsvorm**

Het idee achter de eerstejaarscursus STV-I is, dat de studenten onder andere ontdekken welke schrijfstrategieën en -problemen er bestaan en in hoeverre die in hun eigen proces voorkomen; en dat een presentabele tekst wordt geschreven door een voortdurende herhaling van plannen-formuleren-reviseren. Ze moeten ook ontdekken dat een lezer een tekst anders kan lezen dan de schrijver bedoelde. Deze aanpak is gebaseerd op (voornamelijk) Amerikaans onderzoek.

Het cursusmateriaal bestaat uit een syllabus waarin artikelen staan over schrijven, schrijfonderzoek en schrijfdidactiek. Elk artikel moet aandachtig worden gelezen. Aan de hand van de artikelen moeten studenten een grote variëteit aan teksten schrijven. Daarnaast schrijven ze met circa drie personen één groeps tekst, waarbij tegelijkertijd ieder voor zich een memo (of 'logboek') moet bijhouden waarin beschreven wordt hoe de groep het schrijven aanpakt en waarom de groep dat zo doet.

Er worden tevens tekstbesprekingen gehouden over alle versies van alle groepsteksten. Daarbij leren studenten vragen te stellen over andermans tekst, en indirect ook over hun eigen tekst. Ze krijgen zo van diverse personen lezerscommentaar en leren op hun teksten te reflecteren. Van alle besprekingen worden verslagen geschreven.

Het laatste onderdeel van STV-I is de zogenoemde maatbeoordeling, waarbij de studenten twee aan twee werken. Maatbeoordeling, of 'peerresponse' houdt in dat iemand van gelijk niveau, in dit geval een klasgenoot, de werkwijze en tekst van zijn of haar maat commentarieert. Ieder schrijft één tekst, met drie verplichte memo's. In het memo-vooraf staat de planning van de tekst, bijvoorbeeld het onderwerp, de alineaverdeling, de documentatie, of een brainstorm. In het memo-tijdenshet-schrijven staat hoe het schrijven verloopt, bijvoorbeeld of er van de planning wordt afgeweken, welke problemen er zijn en hoe die

verholpen worden. In het memo-achteraf staat een evaluatie van het proces en de tekst, bijvoorbeeld dat het schrijven trager ging dan verwacht, dat de stijl misschien te bombastisch is, of dat het onderwerp te oppervlakkig behandeld is. Hoe gedetailleerd of kort de memo's zijn, mag iedereen zelf beslissen. Na een bespreking met de maat, waarvan een verslag moet worden gemaakt, wordt de tekst herschreven. Deze procedure kan worden herhaald tot de tekst 'goed' is.

STV-I wordt afgesloten met het schrijven van een tekst of brief waarin de student aangeeft wat hij de afgelopen zeven maanden heeft geleerd.

Aan het eind van de cursus STV-I, als de student circa tachtig korte en lange teksten ingeleverd heeft, volgt een afrondend gesprek met de docent. Hierbij wordt gesproken over de vorderingen en over onderwerpen die de student zelf van te voren mocht opgeven. Bij de uiteindelijke evaluatie wordt enkel gekeken of aan alle opdrachten is voldaan. De kwaliteit van de teksten wordt niet beoordeeld, omdat het doel van de cursus niet is een goede tekst te schrijven en omdat een cijfer te subjectief is.

'Heb je nog baat gehad bij STV-I?'

Een half jaar na de STV-I cursus van 1991-1992 onderzocht ik in hoeverre de drie voornaamste doelstellingen van STV-I bereikt waren. Die doelen zijn:

- a Studenten leren hun schrijfsproces kennen, zodat ze schrijfsproblemen kunnen voorkomen of oplossen.
- b Studenten leren op hun tekst te reflecteren en deze te bekijken door lezersogen.
- c Studenten raken vertrouwd met de gedachte dat schrijven een recursief proces is, en dat een tekst nooit af is.

Let wel: de vraag wat iemand leerde en of hij tegenwoordig beter schrijft, slaat niet op grammatica en stijl. Een student heeft al iets geleerd als zijn schrijfsproces is veranderd, of als hij beseft dat teksten bedoeld zijn om gelezen te worden.

Voor mijn onderzoek stelde ik een groep van tien medestudenten samen, die voor de groep eerstejaarsstudenten representatief was wat betreft leeftijd, geslacht, schrijfervaring, et cetera.

Ik las hun dossiers en nam daarna interviews af. Op basis daarvan schreef ik van elke student een schrijfsportret. Dit is het profiel van een student als schrijver. Uit elk schrijfsportret trok ik een conclusie, waarin ik expliciet aangaf wat ze geleerd hadden en in hoeverre de drie doelstellingen bereikt waren. De studenten autoriseerden hun schrijfsportretten en de conclusies. Ze waren het eens met mijn conclusies uit hun schrijfsportretten. Toen mijn onderzoeksverslag af was, heb ik het aan de geïnterviewde studenten laten lezen met de vraag of ze commentaar wilden leveren. Er kwam geen commentaar op mijn gevolgtrekkingen en eindoordeel. Ik weet dus niet of ze het allemaal eens zijn met mijn resultaten.

Om te ontdekken wat er veranderd was in het schrijven van de studenten, vroeg ik voortdurend of ze zich nog herinnerden hoe hun schrijfprocessen waren vóór STV-I.

Met een paar vragen ging ik in op de theorie uit de syllabus, om te zien of de studenten de link met de praktijk hadden gezien. Ik vroeg of ze gemerkt hadden of ze vooruitgang boekten, omdat uit de dossiers dikwijls bleek dat het schrijven veranderde zonder dat de studenten het zelf merkten. Verder wilde ik weten of ze geïnteresseerd en gemotiveerd waren, en of ze begrepen wat het doel van de geleerde schrijf-fasen was. Dit laatste omdat hiermee misschien een gebrek aan resultaat kan worden verklaard. Ikzelf bijvoorbeeld vond groepsteksten schrijven onzinnig, ik wist toen nog niet dat ik hiermee anderen en mijn eigen schrijfstrategieën kon waarnemen en deed niet actief mee. Daardoor kon ik achteraf niet zeggen welke strategieën tot het beste resultaat leidden. Iemand die niet weet dat hij een strategie hanteert die vlot schrijven belemmert, zal misschien altijd met evenveel moeite blijven schrijven. Ook kan een student het maken van een planning (het memo-vooraf) tijdverspilling vinden en overslaan, desnoods achteraf het memo uit de duim zuigen. Het gevolg hiervan kan zijn, dat het schrijven door gebrek aan planning steeds opnieuw vastloopt en de student geen verbetering in zijn schrijven merkt.

Een paar voorbeelden van de vragen die ik stelde:

- *Je schrijft in je dossier dat je, voordat je aan de beschouwing begon, met je maat hebt gepraat over de*

inhoud. Had je tijdens het schrijven nog baat bij dat gesprek vooraf?

- *Heb je wel eens geprobeerd een nieuwe strategie van STV-I te gebruiken?*
- *Heb je wat geleerd van het becommentariëren van andermans teksten?*
- *Wat lijken jou de voordelen van kennis van strategieën?*
- *Heeft verplicht herschrijven invloed op je plezier in schrijven?*
- *Als er cijfers werden gegeven, zou dat je inzet beïnvloeden?*

Het zwaartepunt van elk schrijfsportret ligt op de veranderingen die STV-I in het schrijven teweeg bracht. Zo nodig besteedde ik ook aandacht aan buitenschools schrijven (niet in opdracht van school) en de ontwikkeling hierin. In de portretten noteerde ik wat ik tijdens elk interview te weten was gekomen. Achtereenvolgens beschreef ik:

- Wat de schrijfervaringen waren vóór STV-I.
- Welke veranderingen STV-I in het schrijven teweegbracht.
- Of er kennis van het eigen schrijfproces aanwezig was.
- Of eventuele schrijfproblemen verminderd waren.
- Welke prewriting-activiteiten een gevolg van STV-I zijn.
- Hoe snel de student zo tevreden over een tekst is, dat hij niets meer veranderen wil. Wat de invloed van andermans kritiek en oordeel is.
- Welke factoren het schrijven beïnvloeden.
- Wat een eventueel ontbreken van resultaat van STV-I veroorzaakte.
- Of er onverwachte noemenswaardige bijzonderheden zijn.

Verwachte en onverwachte resultaten

Uit de schrijfsportretten valt ten eerste op te maken, dat er bij iedereen een verandering in het schrijven plaatsvond. Vijf studenten zeiden dat ze door de tekstbesprekingen van STV-I hadden ontdekt dat ze soms te associatief schreven, onduidelijk waren of verkeerde (dubbelzinnige) woorden gebruikten. Op deze tekortkomingen controleren ze nu een geschreven tekst. STV-I leidt er dus toe dat studenten lezersgericht gaan schrijven.

Niet alle verbeteringen zullen direct veroor-

zaakt zijn door STV-I. Iemand zei bijvoorbeeld veel te hebben opgestoken van de colleges letterkunde. En een aantal studenten zei dat ze door STV-I wel beter hadden leren schrijven, maar dat dat niet kwam door het procesgerichte onderwijs. De verbetering werd, volgens hen, veroorzaakt door de routine en ervaring die ze hadden opgedaan. Dat dit laatste de kern van STV-I is, schenen ze niet te beseffen.

Ik heb een onderscheid gemaakt tussen mensen met veel en mensen met weinig schrijfervaring. Het was niet altijd mogelijk uit te gaan van hun eigen uitspraak, want de ene student noemde vijf geschreven opstellen 'veel' en de andere 'weinig'. Onder 'weinig ervaren' versta ik degenen die voordat ze aan STV begonnen vijf of minder schrijfoopdrachten hadden gekregen en bovendien niet buitenschools schreven. 'zeer ervaren' zijn de studenten die een jaar of langer minstens elke maand een tekst schreven, al dan niet bedoeld voor school. De studenten met schrijfproblemen waren alle vier mensen zonder veel ervaring. Daarentegen hadden twee onervaren schrijvers géén problemen.

Twee studenten die een writersblock hadden, zeiden dat deze (bijna) verdwenen is doordat er geen prestatiedwang was. Zelf voeg ik hier aan toe, dat de druk achter het schrijven ook werd verminderd doordat er geen deadline maar een strééfdatum gold, waarop de tekst af hoorde te zijn, en doordat de studenten de opdrachten vrij mochten interpreteren of na overleg van de opdrachten mochten afwijken.

De inzet en het enthousiasme onder de studenten was groot. Bij een vergelijking van de drie meest gemotiveerde studenten bleek, dat dat volledig los staat van schrijfervaring, schrijfproblemen, reflecteren en/of herschrijven.

Opvallend is, dat diverse studenten zeiden niets te hebben geleerd omdat ze in hun teksten geen verbetering zien. Hun schrijfproces daarentegen, waar de cursus op gericht is, was wel veranderd. De vraag is dus waar hun oordeel 'geen verbetering' op berust. Ook antwoorden veel studenten op de vraag wat er aan hun schrijven mankeert: 'spelfouten', terwijl het daar niet om draait bij STV-I. Verder is opmerkelijk dat de ene student het trage begin

van zijn schrijfproces geen probleem noemt, terwijl de andere student dat wel als een probleem ervaart. Bezwaren tegen de cursus, die niet alleen de geïnterviewden maar ook andere studiegenoten uitten, waren de hoge studiebelasting van circa tien uur huiswerk per week en het ontbreken van een waardeoordeel.

Zes studenten zeiden dat ze het onnodig vonden hun schrijfproces te kennen. Uit de dossiers en interviews maakte ik op dat dezelfde zes voor STV-I al zonder problemen schreven, dus al een goed schrijfproces hadden.

De drie studenten die in feite nog hetzelfde schrijven als vóór STV-I, en het leren hanteren van schrijfstrategieën onnodig noemen, blijken al voor de cursus veel te hebben geschreven. Deze drie studenten konden al vóór STV-I hun publiek inschatten en hanteerden onbewust diverse strategieën. Ook werkten ze al met planning vooraf, herschrijven, lezerscommentaar. Ik ben van mening dat deze 'ervaren' schrijvers al een vlot verlopende aanpak hadden, en dus weinig leerden. STV-I heeft deze studenten enkel getoond dat hun schrijfprocessen goed zijn.

Twee studenten hebben weinig baat bij STV-I gehad. De een heeft intensief alle suggesties van STV-I uitgetoetst, maar tijdens het schrijven verviel ze altijd weer in haar inefficiënte aanpak en kreeg dan last van haar oude schrijfproblemen. Ze kon een probleem wel oplossen, maar ze verviel even later opnieuw in een fout. Na de cursus is ze van studie veranderd en heeft geen schrijfoverdrachten meer gehad. Of de leermethode bij haar meer effect zou hebben gehad als ze er langer mee had kunnen werken, kan ik niet inschatten.

De andere studente zei in het interview dat bij haar een herschreven versie altijd slechter was dan de eerste versie, en dat ze veel te chaotisch was om een goede tekst te schrijven. In haar schrijven valt geen verbetering te bespeuren, behalve dat ze een beetje bewuster werkt. Volledigheidshalve voeg ik hieraan toe dat deze studente halverwege STV-I is gestopt met de studie Nederlands. Waarmee ik niet bedoel dat het één met het ander in verband staat. Beide studentes kennen wel hun eigen schrijfproces en vinden dat zinvol.

Er waren drie studenten die nog steeds niet gewend zijn teksten te laten lezen, en die lui-

ten STV niemand iets lieten lezen noch om commentaar vroegen. Ik ben ervan overtuigd dat dit meestal komt doordat ze het laten lezen van hun werk gênant vinden. Zeker beginnen de schrijvers hebben hier last van. Ze beschouwen de tekst als iets dat dicht bij henzelf ligt, en vatten commentaar op de tekst op als persoonlijke kritiek.

Merkwaardig is, dat enkele studenten in het interview precies aangaven wat er aan hun schrijven veranderd is, en wat de grootste fouten zijn waar ze op moeten letten, om dan vervolgens te zeggen dat ze weinig geleerd hebben.

Een eerste verklaring hiervoor is, dat iemand bepaalde verwachtingen van de cursus heeft, en na een jaar merkt dat hij niet heeft geleerd wat hij wou leren. Eén student zei bijvoorbeeld dat hij had gehoopt dat bij STV-I ook mondelinge taalvaardigheid aan bod kwam.

De belangrijkste oorzaak is echter de betekenis van het woord 'leren', dat vaak wordt gebruikt in de zin van kennis vergaren. Een student zei, dat ze het jammer vond dat er bij STV-I niet werd gewerkt met modellen, en met tips hoe je bijvoorbeeld een goede brief schrijft. De cursisten hebben inderdaad zelden hoeven studeren in de zin van uit het hoofd leren. Wel hebben ze een vaardigheid verworven. Ze kennen hun eigen proces, of veranderden van aanpak, of hebben een nieuwe houding ten opzichte van schrijven. Pas tijdens de interviews werd duidelijk dat ze dit hadden geleerd. De twee bovengenoemde studentes die nog steeds kampen met schrijfproblemen hebben, afgaand op hun uitlatingen tijdens de interviews, helaas geen vaardigheid verworven.

Het is moeilijk om objectief in te schatten of iemand zelfstandig kan reflecteren. Binnen dit onderzoek kon ik niet controleren of een cursist die zegt goed te reflecteren, alle tekortkomingen in zijn tekst zelf kan opsporen en verhelpen. Een voorbeeld kan dit duidelijk maken. Als een student bij de maatbeoordeling een maat had die nauwelijks in staat was om fouten te herkennen, kan de schrijver in de veronderstelling raken goed te hebben geschreven. Hoe goed of slecht de teksten zijn, weet hijzelf noch de maat. Dit laatste aspect zou in een vervolgonderzoek moeten worden uitgediept.

Conclusie

De cursus STV-I brengt in ieder geval bij de meeste studenten een proces van verandering op gang. De studenten realiseren zich echter nauwelijks dat ze iets opsteken van de cursus. Schrijfproblemen worden grotendeels verholpen, en voornamelijk voor de studenten met de minste ervaring is de cursus erg effectief. Bij twee van de tien geïnterviewde studenten is helaas bijna niets verbeterd.

De doelstellingen van STV-I zijn in zoverre bereikt, dat wel iedereen zijn eigen schrijfproces heeft leren kennen en zich tijdens het schrijven bewust is van de strategie die hij hanteert, maar dat er nog een paar studenten zijn die hun schrijfproblemen niet kunnen oplossen. Het besef dat een tekst altijd voor herschrijven vatbaar is, is wel tot alle studenten doorgedrongen, maar dat heeft natuurlijk niet tot gevolg dat iedereen daar ook toe bereid is. Alle studenten proberen lezergericht te schrijven, maar het reflecteren op de eigen tekst is voor sommigen nog moeilijk.

Zoals gezegd zou er nog een onderzoek moeten worden gedaan, waarin wordt gekeken naar de kwaliteitsverandering van de teksten.

Noten

- 1 Prewriting-activiteiten zijn voorbereidingen op het schrijven van een tekst. Bijvoorbeeld documenteren, brainstormen of een schema maken.

Patrick Eckringa

Het Nijmeegs Scriptorium

Een cursus procesgericht schrijven

In het cursusjaar 1991/1992 introduceerde de afdeling Taalbeheersing van de vakgroep Nederlands op de Katholieke Universiteit van Nijmegen een van Amerikaans voorbeeld afgeleide vorm van een Writing Center: het Scriptorium. In de Verenigde Staten kan men deze Writing Centers op veel high schools en universiteiten aantreffen. Mentoren bieden tijdens tekstbesprekingen hulp aan studenten bij het schrijven.

Op de verschillen tussen de Amerikaanse voorbeelden en de Nijmeegse variant zal ik in dit artikel niet ingaan. Wel zal ik proberen aan te geven wat het Scriptorium inhoudt en daarnaast probeer ik wat van mijn eigen ervaringen met deze cursus op papier te zetten. Tevens zal ik kort verslag doen van een klein leeronderzoek dat ik gedaan heb binnen het Scriptorium.

De theorie

De basisgedachten achter het Scriptorium zijn als volgt samen te vatten.

Denken en converseren zijn nauw aan elkaar gerelateerd. *'If my talk is narrow, superficial, biased, and confined to clichés, my thinking is likely to be so too.'* ('Als mijn spreken bekrompen, oppervlakkig, bevooroordeeld, en beperkt tot clichés is, is mijn denken dat waarschijnlijk ook.') (Bruffee, 1984). Dit impliceert dat denken, net als converseren, een sociale vaardigheid is. Maar ook schrijven hoort in dit rijtje thuis. Want als je denken ziet als geïnternaliseerde conversatie, dan is schrijven een vorm waarin je die geïnternaliseerde conversatie weer externaliseert. (Bruffee, 1984) En ook schrijven is een sociale vaardigheid: *'Een schrijver is niet al-*